

DE UNIFORMEN VAN HET LEGER VAN DE BETAAFSCHE REPUBLIEK

GENERAALS EN GENERALE STAF

Een van de taken, die het nieuwe staatsbestuur in 1795 op zich nam, was het reorganiseren van het leger. Het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, dat de Raad van State had vervangen, ontwierp een plan voor de organisatie van het leger, dat op 8 juni 1795 bij de Staten-Generaal werd ingediend en dat op 8 juli daaraanvolgende reeds werd goedgekeurd.

Hierbij werd het aantal opperofficieren aanzienlijk verminderd, terwijl het waarnemen van verschillende betrekkingen door één en de zelfde persoon en het daardoor accumuleren van het traktement, aan die verschillende posten verbonden, niet meer mocht voorkomen.

Hierdoor vervielen de betrekkingen van gouverneurs, commandeurs en groot-majors in de vestingen en garnizoenen. Voorts was het niet meer mogelijk dat generaals tevens commandant van een regiment infanterie of cavalerie waren.

Kwamen er onder het oude regime nog 6 generaals, 28 luitenant-generaals en 50 generaal-majors in ranglijsten voor, de nieuwe samenstelling van de Algemene Staven van 1795 was veel eenvoudiger.

De nieuwe organisatie was als volgt:

2 Luitenant-generaals (Daendels en Dumonceau)

4 Generaal-majors

2 Kolonels en 6 luitenant-kolonels als adjudanten-generaal

19 Kapiteins en 3 eerste luitenants als aides-de-camps of adjoints bij de staf.

Het administratieve gedeelte bestond uit:

4 Commissarissen van Oorlog

3 Solliciteurs en betaalmeesters

1 Eerste Agent en Super-intendant met 3 klerken

De Plaatselijke Staven bestonden uit:

6 Plaatsmajors 1e klasse

19 Plaatsmajors 2e klasse

14 Plaatsmajors 3e klasse

De organisatie van 1805 gaf de volgende uitbreiding te zien:

1 Inspecteur-generaal met de rang van luitenant-generaal (Dumonceau)

4 Luitenant-generaals met het traktement van generaal-majoor

4 Generaal-majors

3 Kolonels-adjudant-generaal

1 Adjudant van de Raadpensionaris met de rang van majoor

1 Adjudant van de Secretaris van Oorlog

2 Luitenant-kolonels, 3 majors, 6 kapiteins en 3 eerste luitenants als adjudanten van generaals.

Voor het administratieve gedeelte waren er:

1 Commissaris Inspecteur met de rang van kolonel

1 Commissaris Inspecteur met de rang van kapitein

1 Commissaris van Oorlog met de rang van kolonel

3 Betaalmeesters, bijgestaan door 4 klerken.

Het aantal plaatsmajors bleef gelijk nl.:

1 Plaatsmajoor 1e klasse met de rang van luitenant-kolonel

5 van de 1e klasse met de rang van kapitein. 19 Plaatsmajors 2e klasse met de rang van kapitein en 13 Plaatsmajors 3e klasse met de rang van eerste luitenant.

UNIFORMEN GENERAALS

Merkwaardig genoeg zijn er nagenoeg geen geschreven documenten betreffende de uniformen van de opperofficieren ten tijde van de Bataafsche Republiek. De reglementen zwijgen daarover in alle talen. De getekende documentatie is voor de eerste jaren van de jonge republiek ook nog schaars, maar over de laatste 2 jaren daarvan hebben wij de beschikking over een serie zeer minitieuus geschilderde gouaches in de trant van J. J. Genaert of mogelijk wel door hem zelf vervaardigd. De mooiste, zeer fijn uitgewerkte en met goud en zilver versierde exemplaren bevonden zich in de collectie Hogerwaard, die jammerlijk verloren ging bij de brand in het v.m. Krijggeschiedkundig Archief. Gelukkig hebben wij daar nog redelijk goede copieën van in de verzameling van het Koninklijk Nederlands Leger en Wapenmuseum.

Hier bevinden zich ook nog een aantal kleinere originelen van dezelfde hand en in dezelfde minitieuze uitvoering.

Uit de eerste jaren na 1795 kennen wij alleen een aantal schema's, uit het vervolg van 1795 van het zg. Jassenboekje.

Wij zien daaruit dat de rok van de generaals donkerblauw was met een dubbele staande omgeslagen kraag en opslagen van dezelfde kleur, beide met gouden biezen, en daarbinnen een versiering van geborduurde eiketakken; 2 rijen gouden knopen en gouden epauletten.

Scharlakenrood vest met gouden knopen en een donkerblauwe broek.

Deze uniformen geleken iets op die van de Franse generaals uit hetzelfde tijdperk, doch deze hadden rode kraag en opslagen. In grote tenue waren de Franse generaals-uniformen bovendien nog versierd met gouden borduursels in de vorm van eiketakken.

Jammer genoeg weten wij niets over de hoofddeksels van de generaals in deze periode.

Hadden zij gouden galons om de randen van de hoed en waren deze versierd met pluimen?

Wij weten het niet.

Uit deze periode zijn ook weinig portretten bekend. Daar is dan in de eerste plaats het bekende portret van Daendels door Hodges. Hier zien wij de rok met twee rijen knopen, de voorzijde van de rok benevens de kraag versierd met een gouden randje met daarbinnen een gouden borduursel met bladmotieven. De kraag wordt open gedragen, bijna liggend op de schouders. Hierbij een witte halsdas met jabot.

Een portret van de generaal S. J. Bruce, dat zou dateren van 1801, toont ons een donkerblauwe rok met één rij knopen, dubbele staande kraag en gouden borduursels langs de voorpanden en langs de voor- en onderzijde van de kraag.

Het patroon van de borduursels is duidelijk verschillend van dat op de rok van Daendels. Het zijn ook bladmotieven, doch zij zijn sierlijker getekend. De knoopsgaten zijn voorzien van kleine lissen gouddraad, die in het gehele patroon zijn opgenomen. De generaal draagt hierbij een zwartzijden halsdas met een wit linnen streepje aan de bovenzijde, zoals algemeen gebruikelijk was.

Aangezien officieel nimmer een uniformbeschrijving gegeven is, moeten wij die nu ontlenen aan de hierboven reeds vermelde gouaches uit het jaar 1805.

Donkerblauwe rok met enkele, staande, open kraag van dezelfde kleur.

Donkerblauwe ronde opslagen; rechte, niet omgeslagen panden. De voorzijde van de rok, de panden, de kraag en de opslagen zijn alle versierd met gouden borduursels.

Uit portretten, o.a. een van de luitenant-generaal Dumonceau, blijkt, dat het goudborduurset in 1805 in navolging van dat van de Franse generaals bestond uit eikeloof.

De hoed is voorzien van een breed gouden galon met een versiering van figuurtres. Zwarte zijden kokarde met gouden lis en knoop; gouden troetels. Langs de randen van de hoed een pluimage van witte struisveren. Geen panache.

Witte broek en laarzen à l'écuyère met zilveren sporen. Het onderscheid in de verschillende rangen bestond in het aantal sterren op de epauletten en in de kleur van de sjerp. De generaals hadden gouden epauletten met dikke bouillons, op het blad 4 zilveren stenen. De brede zijden sjerp, om het middel en over de rok gedragen, was wit met 3 gouden strepen in de lengte van de sjerp, afhangende gouden kwasten met op de knoop 4 sterren.

De luitenant-generaals hadden 3 sterren op de epauletten en een rode sjerp om de middel; op de knoop van de kwasten 3 zilveren stenen.

De generaal-majors hadden 2 zilveren sterren op de epauletten en op kwasten van de sjerp, die hier tamelijk licht blauw was. Tevens hebben de generaal-majors het borduurset alleen langs de voor- en bovenzijde van de kraag en niet langs alle zijden zoals de generaals en luitenant-generaals. Ook de opslagen hebben slechts één enkel borduurset langs de bovenrand. Op de gouaches, die de uniform van de generaal-majoor uitbeelden is duidelijk te zien, dat ook de zakkleppen omgeven zijn door gouden borduursels. Op de gouaches met de uniformen van de generaals en luitenant-generaals is deze niet zo duidelijk te zien, maar zij waren ongetwijfeld aanwezig.

De degen heeft een verguld metalen gevest; bruinlederen schede met verguld metalen garnituur. De degenkwast is van zilver aan een band van zilvergalon met in de lengte een rode en een blauwe zijden streep. Degenbandelier, om het middel en onder de rok gedragen, van rood-marokijnleder, met gouden borduurset afgezet.

PAARDENTUIG

De schabrak en holsterkappen zijn voor alle rangen van donkerblauw laken met gouden galons langs de randen en een dito chevron in de achterpunten van de schabrak.

Bij de generaals langs de randen nog gouden franje, bij de luitenant-generaals en generaal-majors alleen een smal gouden galon met daar binnen een breed gouden galon. Het harnachement is van zwart leder met verguldkoperen versiering en gespen.

De singel is wit met in de lengte smalle rode strepen.

GENERALE STAF

Voor de eerste jaren van het bestaan van de Bataafsche Republiek hebben wij alleen de beschikking over een schema in het vervolg van het 'Jassenboekje', nl. dat van de adjudanten van de generaals. Het is een donkerblauwe rok met een rode kraag, opslagen en voering. De borstkleppen en de gulpen van de opslagen zijn donkerblauw. De borstkleppen, opslagen, de gulpen van deze laatste en de pandomslagen zijn alle voorzien van witte biezen. Zilveren knopen en epauletten. Wit vest en broek.

De reglementen bevatten niets over de uniformen van de stafofficieren tot er op 10 maart 1804 een beschrijving van de uniformen van de officieren van de Generale Staf verschijnt.

Deze luidt als volgt:

Donkerblauwe rok met één rij van 6 knopen; kraag en opslagen van de zelfde stof met in goud geborduurd eikenloof - een rand en twee knoopsgaten; op de zakkleppen 3 dito knoopsgaten zonder rand; in de hoeken der rokspanen een gouden granaat.

Op de rechterschouder een gouden nestel en op de linkerschouder een gouden epaulet volgens rang.

Het verschil in de uniformen van de adjudant-generaal en de overige officieren van de staven bestaat daarin, dat bij eerstgenoemden het borduursel een rand met eikenloof heeft, terwijl de laatsten slechts een enkele rand hebben.

Wit vest en broek.

De hoed omhoog met een galon van zwarte zijde, breed 1 ¼ duim, gouden lis met knoop, gouden troetels en witte panache. Zwarte laarzen à l'écuyère.

De kleine uniform bestond uit een donkerblauw frak met kraag en opslagen van dezelfde kleur doch zonder borduursel.

Nestel, epaulet en granaten op de rokspanden als bij de grote tenue. Wit vest, donkerblauwe pantalon en halve laarzen.

Hoed als voor het grote tenue.

In beide tenues een sabelkoppel à la hussarde van rood marokijnleder, van boven en van onder met een klein randje in goud geborduurd.

In de verzameling van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum bevinden zich een tweetal fraai uitgevoerde aquarellen, die deze uniformen tot in alle details nauwkeurig weergeven.

Een serie gouaches, blijkbaar daterend uit 1805, geven een dergelijk uniform weer, echter met de volgende verschillen: de rok heeft rechte, niet omgeslagen panden.

De nestel op de rechterschouder heeft plaats moeten maken voor een tweede epaulet. Als teken van hun functie dragen de adjudanten nu om de linker bovenarm een armband van witte zijde met 3 smalle gouden strepen in de lengte van de stof en eindigend in gouden franje.

Ook in deze serie wordt onderscheid gemaakt in de borduursels van de adjudanten-generaal en van de overige adjudanten.

De degenkoppel is wederom van rood marokijnleder met gouden randen, maar hier breed en met een verguld metalen slotplaat, die blijkbaar versierd is met het wapen van de Staat. De adjudanten zijn te paard getekend en het paardentuig is als volgt: donkerblauw schabrak en holsterkappen met voor de adjudanten-generaal een smalle en een brede rand van goud galon. In de achterpunten van de schabrak een chevron-achtige versiering van dezelfde galons. Voor de overige adjudanten bestaat de rand en versiering alleen uit breed goudgalon. De bewapening bestaat nu uit een degen met verguld metalen gevest, zilveren degenkwast aan dito band met rode en blauwe streep in de lengte van de band.

Van deze gouaches zijn, evenals van de uniformen van de generaals twee series bekend. Ten eerste de helaas verloren gegane serie uit de Collectie Hogerwaard, die het fraaist van uitvoering waren en waar wij nog redelijk goede copieën van hebben.

Ten tweede een serie kleinere, doch eveneens minideus uitgevoerde gouaches, die thans in het bezit zijn van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum.

De figuren uit de beide series zijn nagenoeg identiek en dragen allen het onderschrift 'Adjudant van Generaal'. Nu bevatten beide series ook nog een uniformtekening, getiteld 'Generale Staf'.

Hier is de uniform vrijwel gelijk aan de hierboven beschreven uniform, echter met de volgende verschillen: Kraag en opslagen zijn hier rood met dezelfde borduursels als voor de adjudanten. De hoed heeft geen witte pluim. De armband heeft slechts 2 gouden strepen en de degenkoppel is hier zwart in plaats van rood en met 3 smalle strepen van gouden borduursel. Schabrak en holsterkappen als voor de adjudanten-generaal. Nu rijst de vraag: Welke officieren van de Generale Staf droegen deze uniformen?

Als men de samenstelling van de staven beziet, zijn er naast 3 adjudanten-generaal in totaal nog 14 adjudanten in verschillende rangen op een totaal van 9 opperofficieren. Daarboven nog de adjudant van de Raadpensionaris en die van de Secretaris (minister) van Oorlog.

Zouden deze laatsten onderscheiden zijn door de rode uitmonstering? De borduursels op de kraag en opslagen duiden wel op een hoofdofficiersrang.

Tot nu toe hebben wij echter nergens een aanduiding kunnen vinden om dit raadsel op te lossen.

De commissarissen-inspecteur droegen dezelfde uniformen als de 'Officieren van de Generale Staf' uit de beide series, maar met lichtblauwe kraag en opslagen en lichtblauwe degenkoppel. In 1804 was reeds bij het besluit van 10 maart vastgesteld, dat zij dezelfde uniformen zouden dragen als de officieren van de Generale Staf doch met lichtblauwe kraag en opslagen. In klein tenue; een frak met 2 rijen knopen en evenals de stafofficieren wit vest en donkerblauwe pantalon.

De degen werd aan een koppel onder het vest gedragen.

COMMISSARIS VAN OORLOG

Volgens het schema uit het vervolg van het 'Jassenboekje' van 1795 droegen de 4 Commissarissen van Oorlog een donkerblauwe rok met rechte, niet omgeslagen panden; opslagen van dezelfde kleur en rode dubbele, omliggende kraag. Op de kraag 2 lissen van goudborduurzel en een rand van goudgalon. De opslagen lijken open te zijn, met goudgalon afgezet en met 2 gouden knopen gesloten. Verder heeft de rok gouden galons langs de voorpanden en langs de zakken; 2 rijen van 7 gouden knopen. Verder een kleine gouden epaulet. Vest en broek zijn wit.

AGENT VAN OORLOG

Deze functionaris, die wij minister zouden noemen, droeg volgens een besluit van 25 april 1798 een blauwe rok en broek, wit vest, hoed met witte veren en driekleurige sjerp. Het ambt van Agent van Oorlog werd in 1801 opgeheven en het bestuur van het leger opgedragen aan een commissie van 3 leden.

Met ingang van 12 juni 1803 werd deze raad weer ontbonden en werd er weer een minister met de titel van Secretaris van Oorlog aangesteld. Voor zover bekend werd voor hem geen uniform vastgesteld.

PLAATSMAJOORS

Bij Besluit van 8 februari 1797 werd bepaald, dat de plaatsmajoors gekleed zouden worden als de officieren van de 1e Halve Brigade. Dit was dus een donkerblauwe rok met scharlakenrode uitmonstering, wit vest en broek, zilveren knopen en epauletten. Daarna komt er in de reglementen en bepalingen niets meer voor. In de Collectie Hogerwaard bevond zich echter een gouache, die een 'Plaatselijk Commandeur', d.i. dus een plaats-majoor, voorstelt. De uniform is in grote trekken dezelfde als van de officieren van de voormalige 1e Halve Brigade: Donkerblauwe rok met rode kraag, opslagen en borstkleppen, rode voering, gouden epauletten en knopen. De stijl van de rok is aangepast aan die van de officieren van de infanterie van 1805.

Hoed met zwarte kokarde, gouden lis en knoop, gouden troetels en witte pluim.

Vest en broek van wit laken, zwarte hoge laarzen. Om het middel een brede degenkoppel van wit leder met verguld metalen slotplaat, waarop in zilver het wapen van de Staat. Degen met verguld metalen vest, degenkwast van zilver met band van zilvergallon, waardoor een rode en een blauwe streep van zijde loopt.

Als dienstteken weer de bekende zilveren ringkraag met het wapen van de Staat in verguld metaal.